

Бранислав
Нушић
Хајдуци

Copyright © овог издања 2020, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Хајдуци

САДРЖАЈ

Уводна реч	9
I На храстовом стаблу	11
II Четвртак после подне	22
III Недеља	30
IV Avanti, generale!	36
V Матамута	44
VI После победе.	53
VII Хајдуци	62
VIII Тежак сан.	70
IX Брба 'Арамбаша	76
X Епидемија	84
XI На гробу Максе Жабе	90
XII Цврца издајица	95

XIII	Опроштај	103
XIV	Одметање	110
XV	У гори хајдуци	116
XVI	Прва борба	127
XVII	Магаретова исповест	135
XVIII	Брбина прича	141
XIX	Глуваћева прича	147
XX	Тртина прича	154
XXI	Врапчева прича	159
XXII	Цврцина прича	166
XXIII	Дроњина прича	171
XXIV	Моја прича	176
XXV	Хајдучке невоље	184
XXVI	Шта је тамо било	192
XXVII	Потера	200
XXVIII	Тамница	206
XXIX	Повратак	214
XXX	На храстовом стаблу	219
	О аутору	223

Пођох једном своме људицама да ја посетим, али не зашекох тамо ни њега ни његову послоћу већ њихову дечицу. Села деца на кућни људ, читају неку књигу и смеју се. Узех да видим и изненадих се кад видех да читају једну од мојих књига, која није никако намењена деци. Исцрпих им књигу из шака уз речи:

– Ово није за децу, ово ја нисам написао за вас!

– Е ја ви највише нешто и за нас! – рећи ће ми дечица.

– Добро. Дајте ми реч да ово нећете читати, а ја вам дајем реч да ћу написати нешто за вас.

И, ево, ја оћкуљујем дају реч. Пружам дечици књижицу која их може уколико више занимаати, ако им кажем да ова људка није људуно измишљена, већ да сам је ја, у своје дејство, одисински људево, а то ће рећи да ова људка описује животи деце која су данашњим даном читаоцима дедови.

Ако се моји мали читаоци из ове људке немају чему ључити, извесно је да ће се имати чему насмејати. Највише можда мени. Ја ћу се људе њиховом смећу радоваати јер дечији смећ је највећа радост људости.

1. октобар 1933. године

Београд

Чика Нушић

I

НА ХРАСТОВОМ СТАБЛУ

Тамо иза последњих кућа, на широкој пољани а отприлике двеста метара од дунавске обале, лежало је једно велико храстово стабло, на коме су се гране већ осушиле. То стабло је пре неке године нанела вода. Била с пролећа велика поплава, па се Дунав разлио и потопио поља и ливаде, шуме и села, те ишчупао негде натрули храст, понео га на својим валима и некако ту, код нашега града, секнула вода те тај храст, ко зна из чије шуме, остао на ледини и сад добро дошао нама, деци, да се ту збирамо кад смо докони и слободни од школе.

Било нас је десетина који смо сваког божјег четвртка и недеље ту окапали¹. Ту су нам у близини биле родитељске куће, а у школи смо се некако здружили. Не може се рећи да смо били најбољи ђаци, али смо били добри другови. А тешко је било бити добар ђак кад ми све слободно време, када би требало да учимо

¹ Окапати – остати дуго.

лекције и радимо задатке, проводимо овде на стаблу. Тек што ручамо, тек што испустимо кашику, а ми сподбијемо² књиге под мишку, па хајд на стабло. Ту се искупимо па заједно кренемо у школу. А кад се враћамо из школе, ако је отворен прозор у кући, бацићемо књиге кроз прозор, а ако није, улетећемо у кућу, одрезати велику кришку хлеба, бацити књиге, па све трчећи на стабло.

Било је и таквих који су који пут дошли, а који пут не, али нас шесторица смо били стални. То су били: Жика Дроња, Миле Врабац, Сима Глуваћ, Мита Трта, Лаза Цврца и ја. Чеда Брба долазио је само недељом.

Жика Дроња је био доста вредан и увек је ревносно учио лекције, али му некако бог није дао да упамти што учи. Он, на пример, научи лепо лекцију из земљописа и да га тога часа запиташ, одговорио би ти реч по реч. Али док дође од куће до школе, а он заборави. Једанпут тако професор му вели:

– Жико, ти ниси ни прочитао лекцију?

– Јесам, господине – брани се он – и знао сам је врло лепо!

– Па зашто је сад не знаш? – пита професор.

– Заборавио сам је успут док сам дошао од куће до школе!

Звали смо га Дроња што је био некако сав расклиматан и све је на њему висило. Његове руке и ноге нису изгледале као да су израсле из тела, него као да су пришивене, онако отприлике као кад правиш лутку од крпчића па јој пришијеш ноге и руке те свака за себе

² Сподбити – зграбити, шчепати.

клима. Кад трчи или кад игра мете³, а тебе све страх да му се рука или нога не откине.

А није био само дроњав него и брљав као прасац. Његове књиге изгледале су као да су биле у туршији; његови писмени задаци изгледали су као земљописне карте, са огромним океанима на свакој страни, исписаним мрљама од мастила. Он није писао само по хартији већ и по своме лицу, по оделу, по кошуљи. Кад дође у школу и донесе писмени задатак, да се човек чисто уплаши од њега: лице гараво, нос модар, кошуља шарена, хаљине испрскане као да је мастилом кречио кућу а не писао задатак. Па још ако га натера професор да се умије, онда зло постаје горе: разлије му се мастило па изгледа као моровани⁴ ђаво.

Мила смо звали Миле Врабац, али не знамо зашто смо га тако звали. Имао је истина обичај да за време часа једнако трпа руке у џепове, да вади отуд сухе мрвице па да их грицка, али неће бити да смо му због тога дали такво име. Пре ће бити друго нешто. Једанпут се враћамо из школе а нама у сусрет иде један свештеник. Ми му се сви јављамо и скидамо капе, а Миле баш у тај час стрпао руке у џепове па тражи мрвице. Свештеник нас заустави па се окрете Милу:

– Мали, јеси ли ти ђак?

– Јесам! – вели му Миле.

– А да немаш ти случајно врапца под капом?

– Немам! – вели Миле.

– Па видим, знаш – каже њему свештеник – не скидаш капу ни свештенику, па велим, бојиш се да ти не одлети врабац!

³ Мете – игра лоптом.

⁴ Морован – обојен, офарбан.

И ето, од тога часа сви га окуписмо Миле Врабац, па му тако и остаде то име.

Врабац није био најгори ђак у разреду, било је и горих. Он је чак чешће пута знао лекцију из хришћанске науке или из историје, па чак је једанпут знао и лекцију из земљописа. Из свих осталих предмета није умео ни да зине. Пита га једанпут професор зоологије:

– Зашто ти, Миле, бар једанпут не научиш лекцију из зоологије?

А он му вели:

– Не иде ми у главу, господине!

– А мени – вели њему професор – не иде никако у главу да ћеш ти моћи прећи у старији разред!

Мита Трта је био врло добар друг и био је врло добра и мекана срца. Кад пред њим говориш нешто жалосно, а он се одмах заплаче. Пре неки дан Врабац добио јединицу из рачунице, па место да он заплаче, заплакао се Трта. Толико га то ражалостило што је Врабац добио јединицу.

Трта је могао бити добар ђак, само да није био лењ. Све друго још како тако, али му је најтеже било ујутру да се дигне из постеље. Е лакше би било извући натоварена кола из блата; лакше би било помаћи с места магаре кад се узјогуни и одупре ногама; лакше би било изнети буре од сто литара из подрума но Трту извући из постеље ујутру. И није да неће, хоће он, па чак пружи једну ногу, па пружи другу, али оно што је најтеже на њему то остане у постељи, па ни маћи. Зато су га сами његови у кући звали Трта, па је то име донео готово у школу.

А није он био лењ само при дизању из постеље, него чак и код разговора. Мораш клештима да му

вадиш речи из уста. Кад му професор постави какво питање, он се најпре почеше, па онда погледа све нас редом, па погледа у таван и тек онда се реши да погледа професору у очи и да му одговори. Али не одговара онако као што би ми, него изгледа као да му одговори леже у некој дубокој торби па их тражи, тражи. И увек одговара кратко, јер га мрзи да дуго говори. Пита га, на пример, професор:

– Реци ти мени, Мито, је ли Месец удаљен од Земље и колико?

– Јесте! – одговара Мита

– Шта јесте? – упита професор.

– Удаљен је! – одговара Мита.

– Колико је удаљен? – наставља професор да цеди одговоре од њега.

– Много! – одговори Мита Трта и ту стане.

Може професор чинити шта хоће, може постављати каква хоће питања, може покушавати на све могуће начине да му измами још који одговор, аја, Трта ни да макне. Он је убеђен да је Месец много удаљен од Земље и од тога убеђења неће ни за живу главу да одступи. Тако и из хришћанске науке. Пита га господин катихета⁵:

– За колико је дана Бог створио свет?

– Шест – одговара Мита.

– Добро – вели господин катихета – а шта је ког дана створио?

– Редом – одговара Трта.

– Па којим редом? – пита даље господин катихета, али Трта не одговара више. Он је казао све што је знао

⁵ Катихета – свештеник који у школама поучава веронауку.

и он налази да је довољно казао. Зашто би се умарао говорећи даље?

Лаза Цврца је био најмањи међу нама. Зато су га ваљда и звали тако. Био је некако и највеселији, умео је да нас све насмеје. Умео је да иде на рукама, умео је да пребаци ногу око врата; умео је да се искези и избуљи очи као жаба; умео је пљувачком да гађа; умео је да звижди као да има свираљку у устима. Једина мана му је била што је по који пут муцао. А није муцао кад је овако с нама разговарао, умео је чак врло лепо и течно да прича, али чим га у школи професор прозове, а њему запне нешто у грлу и одмах почне муцати.

– Је л' ти то тако од рођења муцаш? – пита га господин професор.

– Не – одговара Цврца – раније нисам муцао!

– Па откад муцаш?

– Откад сам пошао у први разред гимназије.

– А је л' то тако из свих предмета муцаш или само из мога? – пита професор.

– Не муцам кад радим гимнастику! – одговара Цврца.

Тако је исто радио и Сима Глуваћ. Није био глув кад с нама игра и разговара, а у школи, кад год не зна лекцију, а он се прави глув. Зато смо га и прозвали Глуваћ. Имали су професори муке с њиме. Они га питају једно, а он се прави да није чуо шта га питају, па одговара друго, оно што зна. Тако, на пример, пита њега професор:

– Кажи ти мени, Симо, у коме су веку Срби примили хришћанство и ко су били први хришћански учитељи међу њима?

А Сима запне:

– Косовска битка је била 15. јуна 1389. године на пољу Косову. Турску војску је предводио...

– Стани, стани, не питам те то! – надвикује га професор а Сима наставља још вишим гласом – турску војску је предводио сам султан Мурат, а српску војску српски цар Лазар. Војске су се сукобиле на реци Лабу...

– Стани, брате, побогу!... – виче професор, па се диже са катедре и шаком му запушава уста. – Је л' ти не чујеш добро? – пита га професор.

– Јесте, не чујем добро! – вели Сима.

– Зато – вели професор – видим, ја те питам једно а ти ми одговараш друго. Добро, иди на место!

И тако ти се Сима некако извуче. Али кад је видео да му то добро пролази, а он се избезобразило па почео да претерује. Пре се бар држао истога предмета, па професор га пита једну лекцију а он одговара другу, ону коју зна, али сад почео чак и предмете да брка. Професор га пита зоологију, а он одговара земљопис. Пита га, на пример, професор:

– Кажи ти мени, Симо, које се животиње називају копитарима?

А како Сима нема појма о томе, одговара:

– Наша се држава граничи са истока Бугарском, са севера Румунијом и Аустроугарском, са запада...

Професор просто да побесни и треска књигом о катедру а Сима наставља.

Разуме се да то није могло да иде тако једнако; професорима већ досадило, а ђаци почели да шапућу о томе како се Сима прави глув. А оно што се шапће чује се као и оно што се гласно каже. Дочули то професори па ти једнога дана уђе у наш разред као нека комисија:

разредни старешина, још један професор и школски лекар. Поседаше, па позваше Симу преда се. Сима као увиде да му ово нешто није добро, па стао пред таблу и све колута очима.

– Како се ти зовеш? – пита га лекар и то врло тихим гласом. Сима увиде да је то замка, па покуша да се извуче:

– Нисам чуо шта ме питате – одговара он лекару.

– Како ти је име и презиме? – пита опет лекар.

– Има четири доказа да је Земља округла. Први је...

– Стани! – виче разредни старешина, Сима се заустави па нас прелети све очима, као хтео би да нас упита је ли добро.

– А како ти се зову отац и мајка? – пита опет лекар тихо.

– Молим? – опет Сима као бајаги није чуо.

– Како ти се зову отац и мајка? – понавља лекар питање.

– Америку је пронашао Кристифор Колумбо – одговара Сима.

Професор и лекар погледаше се међу собом а тада ће разредни старешина шапћући рећи:

– Ја мислим да би најбоље било повалити га, овде пред целим разредом, на клупу, скинути му чакшире⁶ и опалити му двадесет и пет батина, али тако крвнички да бар месец дана не може сести на столицу.

И лекар и онај други професор сложише се с тим, а Сима кад то чу, иако су шапутали, удари у плач.

– Немојте молим вас, господине!

⁶ Чакшире – панталоне.

– Како, како, па зар ти чујеш кад ми шапућемо? – запита лекар.

Сима се збуни, али се брзо извуче из забуне.

– Чујем, ал' само на једно уво.

– Е ако само на једно уво чујеш, онда ћемо ти ударити само половину батина. Хајде свлачи чакшире!

– Јаој, господине, немојте, ево овог тренутка прочуо сам и на друго уво.

– Прочуо си, је л'?

– Јесам!

– Е па дедер реци ти мени како се зовеш? – понови опет лекар шапатом.

– Зовем се Сима Младеновић! – одговори лепо и гласно Сима.

– А како ти се зову отац и мајка? – опет прошапута лекар.

– Отац ми се зове Тома, а мајка Марија.

Комисија је била задовољна, а задовољан је био и Сима што није добио батине, али је зато, а за превару својих наставника, био отпуштен из школе с правом полагања испита, који он, разуме се, није положио, те сад понавља први разред. Ето такав је био Сима Глуваћ.

Што се мене тиче, тешко је рећи какав сам ја био, јер су о мени постојала разнолика мишљења. Једни су мислили да сам рђав и неваљао, а други су мислили да сам добар. Тако, на пример, моји родитељи, отац и мати, били су мишљења да сам ја неваљало дете; моји професори и то сви одреда, као да су се договорили, били су мишљења да сам рђав ђак, а ја лично био сам опет мишљења да сам врло добро дете и да сам одличан ђак. Једино што могу сам признати то је да

нисам волео школу, и кад сам могао да се извучем да не одем, било је то за мене право уживање. Једанпут ме заболоо зуб, и то ме одистински заболоо и образ ми се чак надуо, па ме мајка није пустила у школу. То ми се необично допало, и отада кога год у кући заболели зуб, ја не одем у школу. Заболели оца зуб, ја не одем; заболели мајку зуб, ја не одем; заболели сестру зуб, ја не одем; заболели брата зуб, а ја опет не одем. Професори ми међутим то нису уважили што ја због туђих зуба не долазим у школу, него ми бележили изостанке, и казнили ме. И тако сам ја, ни крив ни дужан, а због туђих зуба, страдао.

Иначе сам био врло мирно и послушно дете, те не могу да разумем зашто сам тако често извлачио батине. Није да сам чинио неке кривице, него све због неких ситница: или разбијем прозор, или разбијем сестри главу, или упалим сламу на тавану, или се претуриим и паднем у корито са потопљеним рубљем, или сипам мастило у слатко од ружа које је мајка изнела да се хлади кад га је скинула са ватре. И, ето, све тако због неких ситница сам извлачио батине. А те батине су ми много сметале у напредовању у школи. Тако, на пример, једанпут ме отац истукао пред сам полазак у школу. Разуме се онда да нисам знао лекцију. Ко може да памти лекцију кад извуче батине. Професор, дабоме, прозове баш мене, јер, то сте сви приметили, професори некако намиришу оног који не зна лекцију па баш њега прозивају. Пита ме професор, а ја чупкам капут и гледам у таблу. На табли не пише ништа, али ја опет гледам у таблу, јер где бих иначе гледао. Тек нећу ваљда професору у

очи? Пита професор опет, али ја не одговарам; пита он и по трећи пут, не одговарам.

– Па ти не знаш лекцију? – вели професор.

– Знао сам је, али ме отац истукао пред сам полазак у школу па сам заборавио – браним се ја.

– А зашто те истукао, црни сине? – пита професор.

– Зато што нисам хтео у школу да дођем, а он је хтео на силу да ме натера!

– А, тако – вели професор. – Е па, синко, поздрави свога оца са моје стране и реци му да сам га ја умолио да те испребија као сеоску цукелу. Ето, тако га поздрави!

– Хоћу, хвала!

Ето такав сам отприлике био ја. А сад знате какво је било наше друштво које се сваког боговетног дана окупљало на храстовом стаблу.